

1952 Mısır'da Hür Subaylar Darbesi

1952 Darbesi'ni, benzer dönemde yaşanan 1954 Suriye ve 1958 Irak darbe-lerinden ayıran en temel özellik, Cemal Abdülnasır liderliğindeki darbenin Baas örneğinde olduğu gibi herhangi bir ideolojik parti ile anılmamasıydı. Aksine milliyetçilik, anti-emperyalizm ve uluslararası bağlantısızlık söylemlerine sahip olan bu darbenin fikri arka planı, liderinin ismi ile Nasırcılık olarak anılmaya başlanan bir akımın kaynağı olmuştur.

Ahmet Yusuf ÖZDEMİR

Tahrir Meydanı, Mübarek yönetiminin devrilmesinden iki yıl sonra, bu kez, ülkenin seçilmiş ilk cumhurbaşkanı Muhammed Mursi karşıtı gösterilere sahne oldu. Olayların patlak vermesinden üç gün sonra 3 Temmuz 2013 tarihinde Genelkurmay Başkanı Abdülfettah el-Sisi, ordunun yönetime el koyduğunu ilan etti. Bu protestolar süresince ve darbe sonrasında objektiflere çokça takılan bir kare vardı; 1952 yılında Hür Subaylar Darbesi'nin önemli simalarından Cemal Abdülnasır'ın portresiyle Sisi'nin fotoğraflarının yan yana sergilenmesi. Öyle ki, bu dönemde medyaya yansıyan bir fotoğrafta Abdülnasır'a çiçek takdim eden ve asker selamı duran küçük çocuğun Sisi olduğu söyleniyordu. Bugün sadece Mısır'da değil, Lübnan'dan Filistin'e ve Tunus'a pek çok Arap sokağında Nasır fotoğraflarına rastlanmaktadır. Bunun en temel nedeni, Hür Subaylar Darbesi'nin 19. yüzyıldan itibaren yükselen Arap milliyetçiliğinin bir zaferi olarak algılanmasıdır. İngiltere'nin Mısır siyaseti ve

ekonomisi üzerinde hâkimiyet kurması ve 1. ve 2. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan toplumsal hayal kırıklıkları, bu süreci hızlandıran etkenler olmuştur. 20. yüzyıl Ortadoğu dengelerini değiştirmesi açısından bir dönüm noktası olan Hür Subaylar Darbesi'ne giden süreçte iç ve dış siyaset aynı oranda etkili olmuştur.

Fransız ordusunun 1798 yılında başlattığı ve üç yıl süren Mısır seferi, dönemin diğer büyük gücü Britanya İmparatorluğu'nun müdahalesiyle sonlanmış ve takip eden dönemde farklı Avrupa devletleri Mısır siyasetinde söz sahibi olmuşlardır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Fransa ve İngiltere'nin ortaklaşa girişimleriyle inşa edilen Süveyş Kanalı Mısır'ın stratejik önemini artırmış, ancak bu süreçte Mısır'a verilen borçların ödenememesi sonrası alınan ekonomik önlemler Mısır halkını olumsuz etkilemiştir. Bu durum kısa sürede "Mısır Mısırlılarından" sloganı ile Ahmet Urabi Paşa liderliğinde ülke çapında yaşanan

ayaklanmalara dönüşmüştür. 1882 yılında İngiltere İskenderiye şehrine asker çıkartarak girişimi kısa sürede sonlandırmış ve bu müdahale ile Mısır, Hindistan benzeri sömürge tecrübesi yaşamasa da İngiliz mandası olarak kabul edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı Mısır ekonomisi ve toplumu üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmiştir. Süveyş Kanalı'nın güvenliğini sağlamak adına on binlerce asker bölgeye sevk edilmiş ve bu askerlerin giderleri yerli çiftçilerden karşılanmıştır. Woodrow Wilson tarafından sıkça dillendirilen ulusların kendi kaderini tayin hakkından esinlenerek milliyetçi söylem yeniden güç kazanmış ve 1919 yılından başlayarak aralıklarla üç yıl süren şiddetli sokak eylemlerine dönüşmüştür. 1922'de Mısır, İngiltere ile imzaladığı antlaşma sonrası yarı-bağımsız bir konuma sahip olmuştur.

1881 ve 1919 ayaklanmaları her ne kadar bağımsızlık yanlısı söylemleri dillendireler de esas itibariyle ülke çapında köklü bir dönüşüm meydana getirmeyi başaramamış, aksine ekonomik eşitsizlik ve yolsuzluk her geçen gün artmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Hindistan başta olmak üzere pek çok sömürge bağımsızlığını ilan ederken Mısır'ın tam bağımsızlığı halen sağlanabilmiş değildir. Arap toprakları üzerinde bir Yahudi devletinin kurulması tabanda daha güçlü bir isyan dalgası gelişmesine neden olmuştur. 1948-49 yılları arasında gerçekleşen Arap-İsrail savaşı sonrası, Arap ordularının İsrail güçleri karşısında yaşadığı yenilginin sebebi olarak dönemin monarşileri gösterilmiştir. Öte yandan İsrail devletinin kuruluşu sürecinde İngiltere'nin önemli rol oynaması, Mısır'da İngiltere ve yakın ilişkide olduğu Kral Faruk karşıtlığını en üst seviyeye çıkarmıştır.

1952 yılına gelindiğinde ise kamu düzeni kontrolden çıkmaya ve İngilizlere ait neredeyse bütün işletmeler kundaklanmaya başlanmıştır. Bütün bu gelişmelerin ardından, 23 Temmuz tarihinde Mısır radyosundan Hür Subaylar Hareketi adına, daha sonra Mısır'ın 3. cumhurbaşkanı olacak olan, Enver Sedat ülke yönetimine el konulduğunu açıklamıştır. Darbeyi gerçekleştiren askeri kadrolar, en üst düzey askeri yetkili Tümgeneral Muhammed Necip olmak üzere 100'e yakın orta ve alt rütbeli subaylardan oluşmaktadır. Grubun bütün üyeleri 1948 Arap-İsrail savaşında aktif

1952 Darbesi'ni, benzer dönemde yaşanan 1954 Suriye ve 1958 Irak darbelerinden ayıran en temel özellik, Cemal Abdülnasır liderliğindeki darbenin Baas örneğinde olduğu gibi herhangi bir ideolojik parti ile anılmamasıydı.

rol almış ve alt ekonomik gelir seviyesine sahip ailelerde yetişen isimlerdir. Bu yapıyla darbeyi yapanlar Mısır'daki geniş kitlelerin temsilcisi olarak algılanmış ve darbe herhangi bir kitlesel itiraz ile karşılaşmamıştır. Örneğin 1950'lerin başlarında üye sayısı 500 bin olan Mısır'ın en köklü İslami hareketlerinden Müslüman Kardeşler, Hür Subaylar Darbesi'ni olumlu karşılamış ve komuta kademesiyle yakın ilişki içerisinde olmuştur.

Darbenin ardından kısa süre içerisinde parlamento ve siyasi partiler kapatılarak tek partili başkanlık sistemi kurulmuş, 1805 yılından beri hüküm süren Kavalalı hanedanlığına son verilerek cumhuriyet ilan edilmiştir. 1952 Darbesi'ni, benzer dönemde yaşanan 1954 Suriye ve 1958 Irak darbelerinden ayıran en temel özellik, Cemal Abdülnasır liderliğindeki darbenin Baas örneğinde olduğu gibi herhangi bir ideolojik parti ile anılmamasıydı. Aksine milliyetçilik, anti-emperyalizm ve uluslararası bağlantısızlık söylemlerine sahip olan bu darbenin fikri arka planı, liderinin ismi ile Nasırcılık olarak anılmaya başlanan bir akımın kaynağı olmuştur. Doğu Bloğu ülkeleri ve Sovyetler Birliği ile yakın ilişki içinde olsa da Nasırcılık, Komünist ideolojiye eleştirel bir yaklaşım ortaya koyarak Arap kültür kodlarına daha uygun ve dini dışlamayan bir yapıya sahip olan Arap Sosyalizmi düşüncesini benimsemiştir.

Mısır iç siyasetinde ekonomi ve siyaset alanında askerlerin hâkim olduğu popülist totaliter bir rejim doğmuştur. Hür Subaylar hareketinin bu yönde attığı en önemli adım, yönetime tehdit olarak görülen iki önemli siyasi muhalif güç unsurunu, sol-işçi hareketleri ve Müslüman Kardeşler yapılanmalarını yasadışı

ilan ederek üyelerine uzun yıllar sürecek hapis cezaları verilmesidir. Bu durum öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki, devrim kendi evlatlarını yemeye başlamıştır. Yeni kurulan Cumhuriyet'in ilk cumhurbaşkanı ve başbakanlığı görevini yürüten Muhammed Necip ile Cemal Abdülnasır arasında yaşanan anlaşmazlık sonucu Necip 16 yıl sürecek olan ev hapsine çarptırılmıştır. Daha sonrasındaki süreçte tek adam olarak yönetimi devam ettiren Nasır, tarım ve ağır sanayi alanında önemli kalkınma ve millileştirme projelerini uygulamaya sokmuştur.

Darbeyi devrime çeviren temel etken Nasır yönetiminde Mısır'ın kazandığı dış politika başarıları oldu. Göreve geldiği 1954 yılında İngiltere ile imzalanan antlaşma ile İngiliz askerlerinin Süveyş Kanalı bölgesinden 20 ay içerisinde çekilmesi kararlaştırıldı ve eski dönemlerin aksine bu antlaşmaya sadık kalındı. Bu süre zarfında Mısır'ın Çekoslovakya üzerinden Sovyet silahlarını temin etmesi Batı Bloğu tarafından olumsuz karşılandı. Diplomatik gerginliğin had safhada olduğu bir dönemde Nasır, Mısır'da sömürgeciliğin sembolü olarak algılanan, Fransız şirketi tarafından işletilip, İngiltere tarafından stratejik amaçları doğrultusunda kullanılan Süveyş Kanalı'nın 26 Temmuz 1956 yılında millileştirildiğini açıkladı. Üç ay süren ikna çabalarına rağmen geri adım olmayınca, Fransa, İngiltere ve İsrail güçleri Nasır yönetimini devirmek için saldırıya geçti. Bir hafta gibi kısa bir sürede dönemin küresel sisteminin iki kutbu Sovyetler Birliği ve ABD savaşı kınayan ve Mısır'dan yana tavır alan açıklamalarda bulundular.

Süveyş Krizi sonrası dönem Nasır'ın sadece Mısır'da değil bütün Arap ülkelerinde iki imparatorluğu ve sömürgeci devleti dize getiren bir kahraman olarak karşılanmasını sağladı. Bu zafer aynı oranda, bölge ülkelerinde darbe ile başa gelen benzer subay gruplarıyla aralarındaki bağların güçlenmesini sağlarken, bu oluşumları kendilerine tehdit olarak gören özellikle Körfez monarşileri ile bu devletler arasında bir rekabetin başlamasına neden olmuştur. Mısır ve Suriye'nin girişimleriyle kurulan ve üç yıl faaliyet gösteren Birleşik Arap Cumhuriyeti tecrübesi ve Yemen'de 1962'de yaşanan darbe sonrası Mısır'ın 70 bin askerle yeni kurulan rejime yardım etmesi Pan-Arapçılığın yükselişine sahne olmuştur. Öte yandan benzer bir darbeyi

1881 ve 1919 ayaklanmaları her ne kadar bağımsızlık yanlısı söylemleri dillendirseler de esas itibariyle ülke çapında köklü bir dönüşüm meydana getirmeyi başaramamış, aksine ekonomik eşitsizlik ve yolsuzluk her geçen gün artmıştır.

kendi saltanatlarına karşı tehdit olarak algılayan Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri darbeler sonrası baskı altına alınan muhalif, özellikle İslami, hareketlere kapılarını açarak aksi yönde Pan-İslamcı bir politika izlemiştir.

Mısır başta olmak üzere kurulan yeni rejimlerin tamamı meşruiyetlerini kendilerinden önceki kralların 1948 yılında İsrail'e karşı aldıkları yenilgiye dayandırmıştır. Buna karşın 1967 yılında Arap Milliyetçiliğinin zirvesinde olduğuna inanılan bir dönemde Mısır, Ürdün, Suriye'nin başını çektiği, diğer Arap ülkelerinin de desteklediği, İsrail savaşı ikinci bir travmanın yaşanmasına neden olmuştur. Savaş bir öncekinden çok daha kısa sürerek 6 gün içerisinde sonlanırken, İsrail Gazze'yi ve Sina yarımadasını işgal ederek sınırlarını en geniş seviyesine ulaştırmıştır. Bütün Arap ülkelerinde şok etkisi yapan bu olay üzerine Nasır savaşın son gününde istifasını açıklamıştır. Her ne kadar kısa süre içerisinde ülke çapında göreve geri dönmesi için yapılan kitlesel eylemlere olumlu karşılık verse de bu süreçten sonra Mısır iç ve dış siyasetinde eskisi gibi faal bir rol oynamamıştır.

Mısır, Nasır'ın 1970'te vefatından 2011 yılına kadar iki Cumhurbaşkanı tecrübesi yaşamıştır; Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek. Her iki isim de kendi dönemlerinde Nasır döneminin aksine devrimci politikalar izlenmekten kaçınmıştır. Bundan dolayıdır ki, Hür Subaylar Darbesi ve Cemal Abdülnasır bugün halen otoriter ve baskıcı uygulamalarına rağmen, Mısır'ın toplumsal hafızasında küresel güçlere karşı, kendi ayakları üzerinde durabilmenin ve kalkınmanın sembolü olarak yer bulmaktadır. ○

Arş. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi